

Предраг ТОДОРОВИЋ

(Београд, Институт за књижевност и уметност)

teostef@eunet.rs

ЖИВОТ И СМРТ БРАНКА ВЕ ПОЉАНСКОГ*

Кључне речи: Бранко Ве Пољански, Рене Делатр, Француска, сликарство, авангарда, Љубомир Мицић, *Зенит*

Апстракт: У нашем раду користимо се сазнањима насталим из разговора са Стефаном Пољанским, сином Бранка Ве Пољанског, као аутентичним сведочењем о последњим годинама живота његовог оца. Коначно се разрешава мистерија везана за смрт Пољанског, који умире у околини Фонтенблоа 14. јануара 1947. године. Две деценије живота у Француској, између 1927. и 1947, Бранко је посветио сликарству и стварању породице. Ожењен је са Рене Делатр, с њом ће изродити четворо деце. Напрасна смрт од инфаркта прекинула је његов живот у најбољим годинама. У Француској се дружио са познатим уметницима: Селин Арно, Полом Дермеом, Марселом Соважом, Андреом Салмоном, Тристаном Царом, чак и са Пикасом, излажући своје слике на неколиким изложбама у париским галеријама.

Овај текст је настао из неколико сусрета са сином Бранка Ве Пољанског, Стефаном, у Београду. Његова сврха је да посведочи о последњим годинама живота Пољанског, онима које су се збивале у Француској, у којој ће се он затећи почев од 1927, и у којој ће окончати свој живот 1947. године. Значи, Пољански ће провести целих двадесет година свог живота у тој земљи, оних о којима смо досад имали најмање података, углавном фрагментарних и непотпуних, често и нетачних. Они су били засновани на заоставштини његовог брата Љубомира Мицића, која је после Мицићеве смрти завршила у Народном музеју у Београду. Ево Стефанове приче:

„Покушаћу да вам појасним живот мога оца између 1938. и 1947. године, према ономе што ми је испричала моја мајка, која није била много причљива на ту тему. Између 1937. и 1939. мој отац је срео своју будућу супругу, моју мајку Рене Делатр (Renée Delattre), која је живела од 1907. до 1997, у једној галерији у улици Бозар (rue des Beaux Arts, улица Бозар – Ликовних уметности, јер

* Текст је настао у склопу пројекта ON 178008 „Српска књижевност у европском културном простору”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС.

се Ликовна академија налази у тој улици – налази се у Латинском кварту, уметничком и боемском, у коме и дан-данас има много галерија, прим. прир.) у Паризу, где је она излагала своје слике. У тој истој улици мој отац је срео Пикаса који му је рекао: „Изгледа да у вашој земљи догађаји нису баш сјајни!” Потом су мој отац и мајка посетили Пикаса у његовом атељеу у улици Грандз Огистан (rue des Grands Augustins)”.

„Бранко и Рене су се венчали негде између 1939. и 1940, и имали су четворо деце. Пар је живео у улици Сене (rue de Seine), у шестом арондисману, који такође делом припада Латинском кварту. Њихово прво дете, син Жорж (Georges), родио се 21. новембра 1940. Жорж је умро 2005. године. Стефан (Stéphane) се рађа 16. фебруара 1943. у болници Пор Ројала, у 14. арондисману. Током 1943. породица се преселила у Реклоз (Recloses), село које се налазило на ивици шуме Фонтенблоа, у департману Сена и Марна (Seine et Marne). Ту су живели до краја окупације, да би се после ослобођења преселили у кућу у улици Екол (rue des Ecoles). Жилијета се родила 16. априла 1944. године.”

„Сваког дана мој отац је одлазио у Париз, узимајући прво аутобус до железничке станице у Фонтенблоу, а потом воз до Париза. Шта је тамо радио није ми познато. У аутобусу је једног јутра доживео срчани удар. Умро је 14. јануара 1947. Сахрањен је на гробљу у Реклозу. Моја мајка је била трудна кад се то догодило. Сестра Еме (Aimé) рођена је 6. априла 1947, после очеве смрти. Моја мајка је јако лоше доживела очеву прерану смрт. Нашла се сама са четворо деце, и запала је у тешку депресију. То можда може да објасни њено ћутање у вези са прошлошћу и активностима њеног супруга. Ми ништа нисмо пронашли у кући од његових слика, ни фотографије, нити икаква документа.”

„Ја сам тек 1990. случајно открио интелектуалну и уметничку прошлост свога оца, захваљујући књизи гђе Кристине Пашут¹ (Krisztina Passuth) *Les avant-gardes de l'Europe Centrale (Авангарде централне Европе)* (Flammarion, 1987). Касније, био сам врло дирнут кад сам открио каталог београдске изложбе о *Зениту*, из 1983². За мене је путовање у Београд у јуну (2013. године, прим. прир.) било право откровење. Значај дела мога оца и његовог брата (Љубомира Мицића, прим. прир.) ме је потресао. Нисам престао да истражујем и да се изненађујем. Запањив сам се кад сам открио да смрт мог стрица Љубомира Мицића 1971. године није ни на који начин допрла до нас, да нас нико није обавестио.”

„На аукцијама слика у Француској током времена успео сам да откупим неке слике мога оца, као и неке његове књиге. Занимљиво

¹ Кристина Пашут је мађарска историчарка уметности, ауторка неколико значајних монографија о европској авангарди, као и о највећем мађарском авангардном уметнику Ласло-Мохољи Нађу.

² Стефан мисли на каталог изложбе посвећене *Зениту*, организоване у Народном музеју у Београду 1983, *Zenit i avangarda dvadesetih godina*. Beograd: Narodni muzej i Institut za književnost i umetnost, 1983.

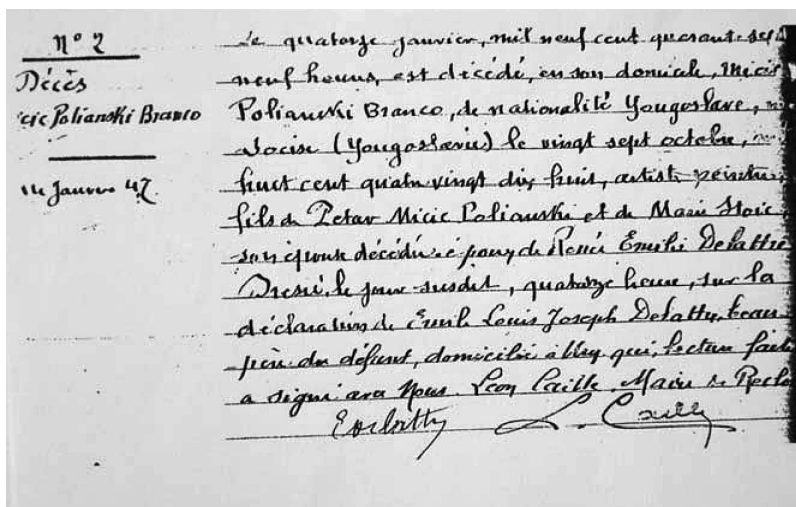
је да неке од њих имају на полеђини посвете следећим особама: „Госпођи Селин Арно” (Céline Arnould), датирано Париз 1928; „Мом драгом Соважу” (Марсел Соваж – Marcel Sauvage); „Мом драгом Дермеу” (Пол Дерме – Paul Dermée), датирано Париз 14. III 1928; портрет Андреа Салмона (André Salmon), са посветом „Мом драгом пријатељу Андреу Салмону”; на једној слици формата 91 × 72 цм, на полеђини датираној „мај 1940”, исписан је и наслов слике „Jardin de la Villa Montmorency à Auteuil” (Врт виле Монморенси у Отеју), у којој је живео Андре Жид. Моја мајка ми је причала да је та слика настала са прозора једне девојачке собе, у поткровљу улице Пусен (rue Poussin), у париском 16. арондисману; оригинално издање Бранкове књиге *Паника под сунцем* (*Panique sous le Soleil*), са посветом на 1. страни: „An den guten Freunden und den Dada-Capo Tristan Tzara” (Добром пријатељу и Дада-Капоу Тристану Цари), потписано Бранко Ве Пољански.”

Јасно је из ово мало штурних података о последњим француским годинама Бранка Ве Пољанског неколико ствари. Као прво, Пољански није живео и није умро као клошар под париским мостовима, како се то писало и мислило. Његове активности свих тих година живота у Француској биле су окренуте сликарству. Колико је имао успеха на том пољу тешко је рећи. Али чињеница је, из ових посвета његових слика, да је друговао са веома познатим уметницима, самим тим и био признат у уметничким круговима. Селин Арно, рођена као Каролина Голдштајн, 20. септембра 1885. у Румунији, извршила самоубиство 23. децембра 1952. у Паризу, кратко после смрти супруга Пола Дермеа, француска је песникиња, која је припадала кругу дадаиста. Супруга је Пола Дермеа, рођеног у Лијежу као Камиј Јенсен 1886, умрлог у Паризу 1951, белгијског сликара, писца, песника, критичара, који је друговао са многим сликарима и писцима, такође кокетовао са дадаистима, био директор ревије *L'Esprit Nouveau*, коме је Пољански посветио једну своју слику. Марсел Соваж је француски писац и новинар (1895–1988). Андре Салмон (1881–1969) је француски песник, ликовни критичар, један од бранитеља кубизма, заједно са својим пријатељем Аполинером. Бранко је очито познавао и Андреа Жиду, а посвета Цари јасно говори и о односу према једном од родоначелника Даде. Пикасо се такође спомиње у исповести Стефана Пољанског.

Већ овај списак имена потврђује да Бранко није био непознат уметничкој јавности Француске, и то не било каквој. Свакако да је томе допринела немала репутација његовог брата Љубомира Мицића, творца зенитизма, и ревије *Зенит*, познате од самих почетака свим актерима авангарде диљем Европе. Чињеница је, такође, да су сви горенаведени уметници у одређеном тренутку својих каријера сарађивали са *Зенитом*! Селин Арно је објавила песму на француском *Souffrances d'émail* у броју 24 (мај 1923). Пол Дерме је био много заступљенији у *Зениту*. Већ у првом броју (фебруар 1921) објављена је његова песма *Coudrier*; текст *Passe-*

sports (бр. 12, март 1922); у Макроскопу броја 19/20 (новембар—децембар 1922) спомиње се његова нова књига *Le volant d'Artimon*; *Књижевна крађа или каламбури* (упоредо на француском), превод његовог текста објављеног у часопису *Le Mouvement Accéléré* (бр. 35, децембар 1924). Марсел Соваж је објавио песму *Palais de justice* (бр. 1, фебруар 1921); песму *Les déracinés*, са посветом Бошку Токину (бр. 2, март 1921); у броју 4 (мај 1921) објављен је у Макроскопу приказ његове збирке песама *Voayage en autobus*; песму *Le cercle* (бр. 5, јун 1921). Андре Салмон објављује у два наврата фрагменте из поеме *L'Age de l'Humanité* у бр. 4 (мај 1921) и у бр. 9 (новембар 1921). Пикасу је објављен ликовни прилог „Арлекин” у броју 22 (март 1923).

Конечно, Пољански је био породичан човек, ожењен Францускињом из добре, чак добростојеће породице, отац четворо деце. Несрећан и превремени крај његовог живота (имао је свега 48 година кад је умро) свакако да је пореметио породицу, пре свега његову супругу. Оставши сама са четворо мале деце, најстарије је имало свега шест година, док се најмлађе тек родило, сигурно се осећала напуштено. Могуће је да је у наступу очајања уништила све што је остало иза њеног мужа, а ћутање током целог живота пред децом о томе ко им је био отац довољно говори о њеним осећањима. Оно што је још трагичније у свему томе је да њена породица, рекосмо већ добростојећа, буржујска, није ни прстом мрднула да им помогне.

Слика 1.
Факсимил умрлице Бранка Ве Пољанског

Напротив, као да је једва дочекала час горке освете за непослушност жене која је, очито, и сама тежила уметничким круговима. Не заборавимо да су се њих двоје упознали на изложби

њених слика, а то свакако није могло бити одобрено од стране конзервативне породице: то да је она сликар у покушају, да налази странца, неситуираног сликара, да се удаје за њега и добија децу, све то није могло наићи на аминовање Делатрових. Да трагика буде још већа мајка деце је, после мужевљеве смрти, попустила ментално, те је била затворена у психијатријску установу, док су „бригу” о деци коначно преузели Делатрови, тачније ујак. Како? Тако што је сво четворо деце одвојио једне од других и сместио их у разне интернате, заправо сиротишта, где су живела тужним животом и далеко једна од других! Шта рећи о овом нељудском чину? Тек у годинама младости деца су се поново срела, започела своје животе, мајка је изашла из болнице и дуго поживела, али нико им никада није рекао ни реч о њиховом оцу, све до случајног Стефановог открића о томе ко је он био.

Слика 2.
Фотографија гроба Бранка Ве Пољанског

Као прилог документовању тачности података о смрти Пољанског доносимо копију његове умрлице, као и њен превод. „Бр. 2. Смрт Мицић Пољански Бранка 14. јануара 1947. Четр-

наестог јануара 1947. у девет сати, у свом дому, преминуо је Мицић Пољански Бранко, југословенске националности, рођен у Сошицама (Југославија) двадесет седмог октобра 1898, уметник сликар, син Петра Мицића Пољанског и Марије Стојић, његове преминуле супруге, супруг Рене Емили Делатр (нејасно, прим. прим.), наведеног дана, у четрнаест часова, према изјави Емила Луја Жозефа Делатра, шурака преминулог, са станом у (нејасно, прим. прим.), који је, пошто је прочитао запис, заједно са нама, Леоном Кајом, градоначелником Реклоза, потписао. (Следе два потписа, Делатров и Кајов, прим. прим.).”

Ово је још један документ о томе где је сахрањен Пољански. Породична гробница се налази у Реклозу. На надгробној плочи исписана су имена: Бранко Пољански, 1898–1947; Рене Пољански, рођена Делатр, 1907–1997; Жорж Пољански, 1940–2005.

Подсетимо се ко је био Бранко Ве Пољански. Рођен је као Бранко Мицић у Сошицама, Јастребарско, 1898, у породици Петра, краљевског лугара, и мајке Марије, рођене Стојић. Оба родитеља су пореклом са Баније. Псеудоним Ве Пољански узео је по песнику Вергилију (Ве) и родном мајчином месту Мајским Пољанама. Користио је и друге псеудониме и потписе: Бранислав Мицић, Бранислав Мицић-Млађи, Виргил Пољански, В. Пољански, Виј Пољански, а по преласку у Француску своје слике је потписивао као Poliansky, Branko Ve Polianski, Branko Ve Poliansky. У свом више него бурном животу самоуког уметника био је глумац, песник, прозни писац, критичар (један од првих филмских критичара у нас, уз Бошка Токина), ликовни критичар, есејиста, графички дизајнер, сликар коначно. Незаобилазна је појава српске авангарде, доследан и највернији сарадник *Зенита*, његовог старијег брата Љубомира. Као млади бунтовник избачен је из свих школа Хрватске, због исмевања хрватској химни. Животни пут га затим води у Трст, где почиње да се бави глумом у Словенском позоришту 1917. Потом прелази у Љубљану, где наставља да се бави глумом (1920–1921). Ту започиње и његова књижевна каријера, покретањем часописа *Светокрет* (1921), листа за експедицију на Северни пол (изашао је само један број). У Прагу упознаје Драгана Алексића 1921, и привољава га на сарадњу у тек покренутом *Зениту*. Тако Алексић почиње да пропагира идеје дадаизма у оквирима зенитизма³. У Загребу (1921–1922) уређује ревију за филм, *Кинофон*, прву такву у нас (изашло је дванаест бројева). У Бечу упознаје Лајоша Кашака, уредника активистичке ревије *Ма*, врбујући и њега за сарадњу са *Зенитом*. У Берлину 1922. године, где је одржана *Прва руска уметничка изложба*, упознаје бројне уметнике авангарде – Марка Шагала, Александра

³ О узбудљивим и бурним односима зенитизма и дадаизма у српској књижевности видети: Предраг Тодоровић. „Српска књижевност у авангардном кључу: везе зенитизма и дадаизма”, у зборнику *Транскултурна димензија славистичких студија и компаративна књижевност*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2014. 137–178.

Архипенка, Нел и Херварта Валдена, између осталих – да ли је потребно рећи да ће сви они бити уврштени у сараднике *Зенита*! У Загребу објављује ревије *Дада-Јок* и *Дада-Јок Зенит експрес* (1922), по карактеру антидадаистичке, а у суштини дада, као одговор на „издају” Драгана Алексића и његово напуштање *Зенита* са „чистокрвном дада четом”. Свих тих година сарађује у *Зениту*, објављујући песме, приче, есеје, памфлетске текстове, илустрације, помажући Љубомиру да га графички уобличи у један од најбољих часописа европске авангарде. У оквирина *Зенитове* библиотеке посебних издања објављује следеће књиге: *77 самоубица* (надфантастичан веома брз љубавни роман, 1923), за који ће он урадити корице омота; збирке песама *Паника под сунцем* (1924); *Гумбе* (1926); *Црвени петао* (1927). И даље веома активан, путује по Европи у циљу пропагирања идеја зенитизма и авангарде. Учествује на *Зенитовој* међународној изложби у Београду 1924, као и на изложби *Революционарне уметности Запада* у Москви 1926. У Париз одлази 1925, заступајући *Зенит*, и припремајући *Изложбу париских мајстора*, одржану у Београду (1926) и Загребу (1927). Упознаје бројне уметнике (Маринетија, Фужиту, Фортуната Допера, Еренбурга). Символично се опрашта од писања перформансом одржаним 17. јула 1927. на Теразијама, кад је поделио бесплатно 2000 примерака својих књига *Гумбе* и *Црвени петао*. Исте године враћа се у Париз, и у Француској ће остати до краја живота. Илуструје књигу свога брата објављену у Француској *Hardi! A la Barbarie*, и приређује две запажене изложбе у *Galerie du Taureau* 1929, и у *Galerie Zborovski* 1930. У каталогу за ту изложбу објављује *Manifeste du Panrealisme (Манифест панреализма)*.

Париске године представљају јасан и радикалан заокрет у његовом животу. Напушта домовину заувек и окреће се сликарству, бавећи се само том уметношћу свих година странствовања. Живео је тешко, у материјалној оскудици, обраћајући се за помоћ Кристи Ђорђевић из књижаре Цвијановић или Друштву „Цвијета Зузорић”. Највећи део ликовних радова насталих тих година сачуван је захваљујући његовом брату Љубомиру, тачније његовој заоставштини, и чува се у Народном музеју у Београду. Нејасни су његови односи са братом и снајом, Љубомиром и Анушком, током година проведених у иностранству. Можемо само претпоставити да је реакција његове супруге Рене после његове напрасне смрти, да раскрсти са сваком прошлошћу свога мужа, подразумевала и њено дистанцирање од његове породице, девера. Како и када је Мицић сазнао за смрт свог брата остаје непознаница. Јасно је из исповести Стефана Пољанског да они нису знали ни за постојање стрица, нити за његову смрт 1971.

Пољански је значајан не само као највернији сарадник и пропагатор идеја *Зенита*, већ и као покретач неколико наших битних авангардних часописа, као што су *Светокрет* и *Кинофон*, као активан учесник у бројним уметничким збивањима двадесетих

година прошлог века, од зенитизма, преко дадаизма, до конструктивизма. Његова ревија *Дада-Јок* важна је за проучавање историје Југо-Даде. Уз Бошка Токина, пионир је филмске критике у нас. Његов значај као песника и писца још није довољно проучен.

Слична судбина, попут Љубомирове и Алексићеве, Пољанског – уметника и песника – задесила је у поратним годинама. Дуго се за њега нико није отворено интересовао. Први озбиљнији покушај рехабилитације његовог дела сажет је у књизи Зорана Маркуша *Сликар и песник Бранко Ве Пољански*, Опово, 1974. Маркуш је Бранка сврстао међу оне уметнике који су, после I светског рата, хтели „да преобразе стари свет и замене га новим, подједнако на друштвено-економском и уметничком плану и у свему су били радикални и бескомпромисни”.⁴ Песничко дело Пољанског, које је створено у свега седам година, између 1921. и 1927, Радомир Константиновић оцењује као „драматичан тренутак српске поезије, тренутак који неће моћи да буде заборављен”.⁵ Маркуш то прецизније формулише као препуштање „ванумном”, тј. „примарним песничким сензацијама” које испуњава фантазмагорија⁶, док Константиновић констатује да је Пољански „стигао до самог врхунца спонтаног песничког говора”.⁷ И једна и друга констатација говоре нам о лаком инкорпорирању песничтва Пољанског у круг између дадаизма и надреализма, као његовог деривата.

Већ споменута изложба о *Зениту* из 1983. следећи је корак рехабилитације браће Мицић у нашој уметничкој јавности у култури. Значи, деценијама после „ослобођења” заиста су ослобођени духови из боце ове двојице уметника. *Зенит* је прогледао и проглашен је за најбоље што је српска авангарда изродила у виду часописа. Коначно, репринт издање *Зенита* из 2008.⁸ тачка је на дугом путу повратка аутентичне авангарде у оквиру српске књижевности и културе. А овај наш текст мали је допринос тој рехабилитацији и тражењу истине о животима оних уметника који су били ампутирани од стране комуниста из наше стварности.

⁴ Зоран Маркуш, *Сликар и песник Бранко Ве Пољански*, Галерија „Јован Поповић”, Опово, 1974, стр. 5.

⁵ Radomir Konstantinović, *Branko Ve Poljanski, Biće i jezik*, knj. 6, Nolit; Rad; Matica srpska, Beograd–Novi Sad, 1983, str. 470.

⁶ Маркуш, нав. дело, стр. 8.

⁷ Konstantinović, nav. delo, str. 472–473.

⁸ Видосава Голубовић, Ирина Суботић. *Зенит 1921–1926*. Београд: Народна библиотека Србије, ИКУМ, Загреб: СКД Просвјета, 2008.

Литература

Голубовић, Видосава, Суботић, Ирина. *Зенит 1921–1926*. Београд, Загреб: Народна библиотека Србије, ИКУМ, СКД Провсвјета, 2008.

Konstantinović, Radomir. „Branko Ve Poljanski”. *Biće i jezik*, knj. 6. Beograd–Novi Sad: Nolit, Rad, Matica srpska, 1983, 469–506.

Маркуш, Зоран. *Сликар и песник Бранко Ве Пољански*. Опово: Галерија „Јован Поповић”, 1974.

Passuth, Krisztina. *Les avant-gardes de l’Europe Centrale*. Paris: Flammarion, 1987.

Тодоровић, Предраг. „Српска књижевност у авангардном кључу: везе зенитизма и дадаизма”. *Транскултурна димензија славистичких студија и компаративна књижевност*. С. Владив-Гловер, М. Илишевић, И. Перишић, ур. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2014. 137–178.

Zenit i avangarda dvadesetih godina. Beograd: Narodni muzej i Institut za književnost i umetnost, 1983.

Predrag Todorović

The Life and Death of Branko Ve Poljanski

Summary

In our paper, we use the facts from the interview with Stéphane Polianski, the son of Branko Ve Poljanski, as an authentic testimony about the last years of his father’s life. The mystery about Poljanski’s death is finally solved: he died near Fontainebleau on January 14th, 1947. Branko dedicated the last two decades of his life in France, between 1927 and 1947, to painting and forming a family. He was married to Renée Delattre, and had four children with her. His sudden death from cardiac arrest cut short his life in his prime. In France, he established contacts with well-known artists: Céline Arnaud, Paul Dermée, André Salmon, Marcel Sauvage, Tristan Tzara, even Picasso, and he held several art exhibitions in Parisian galleries.

Key words: Branko Ve Poljanski, Renée Delattre, France, painting, avant-garde, Ljubomir Micić, *Zenit*.

Примљено: 1. фебруара 2015.

Прихваћено за објављивање: 8. марта 2015.